

§ 127

Kasvatus- ja koulutuslautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle sosiaalidemokraattisen valtuustoryhmän ryhmäaloitteeseen maksuttomista opiskelun välineistä toisen asteen opiskelijoille

HEL 2018-002596 T 00 00 03

Lausunto

Kasvatus- ja koulutuslautakunta antoi kaupunginhallitukselle seuraavan lausunnon:

Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi 9.10.2017 Opetushallitukselle tehtäväksi selvittää lukiosta ja ammatillisesta koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia opiskelijoille ja heidän perheilleen (OKM/8/591/2017). Tavoitteena oli arvioida koulutuksen oppimateriaalien, työvälineiden ja kansallisten kokeiden aiheuttamia kustannuksia opiskelijoille sekä laatia arvio opiskelijoiden määrästä, joille lukiokoulutuksesta tai ammatillisesta koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ovat muodostuneet tai voivat muodostua kouluttautumisen esteeksi. Lisäksi tavoitteena oli kuvata nykyiset tukijärjestelmät, joiden kautta opiskelijan on tällä hetkellä mahdollista saada tukea opintoihin.

Alla oleva lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kustannusten tarkastelu sekä kohderyhmän laajuuden arviointi, joille korkeat opiskelukustannukset voivat olla este kouluttautumiselle perustuu Opetushallituksen julkaisuun, Toisen asteen koulutuksen koulutuskustannuksia koskeva selvitys (liite 1).

Lukiokoulutus

Lukiokoulutukseen liittyviä kustannuksia on selvitetty seuraavista näkökulmista: oppikirjat ja muu opiskelumateriaali, kannettava tietokone, laskimet ja ohjelmistolisenssit, ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset sekä lukion opetussuunnitelmasta ja toimintakulttuurista aiheutuvat kustannukset.

Opetushallituksen selvityksen mukaan lukio-opintoihin liittyvät välttämättömät kustannukset ovat keskimäärin 2500 euroa, kun opiskelussa käyttökelpoisen kannettavan tietokoneen hinnaksi arvioidaan 600 euroa. Mikäli opiskelijalla ei ole mahdollista hankkia omaa tietokonetta, lukiosta saa tarvittaessa tietokoneen lainaksi. Käytettyjen oppikirjojen hyödyntäminen on laajaa ja sillä voi merkittävästi pienentää kustannuksia.

Digitaalisten materiaalien käyttöön ottaminen ei näytä merkittävästi vähentävän kokonaiskustannuksia, koska niitä ei voi hankkia käytettyinä.

Useimmat ylioppilaskirjoituksissa käytettävät ohjelmat ovat avoimen lähdekoodin maksuttomia ohjelmia. Ne ovat siten käytettävissä Abittikoejärjestelmässä ja vapaasti opiskelijoiden käytössä oppitunneilla. Osa käytettävistä ohjelmista on kaupallisia ja näiden ohjelmien käyttäminen oppitunneilla edellyttää, että opiskelijat ostavat ohjelmien lisenssit. Ohjelmien toimittajat tarjoavat lukiolaisille kolmenlaisia lisenssejä: vuosilisenssejä, pysyviä tai kolmen vuoden lisenssejä.

Opetushallituksen selvityksessä lukiolaiset jaettiin taloudellisen tilanteen mukaan kolmeen ryhmään. Yhteensä 35 prosentilla lukiolaisista tai heidän perheistään oli taloudellisia vaikeuksia. Heistä 17 prosentilla, eli yhteensä kaikista lukiolaisista 6 prosentilla, oli merkittäviä taloudellisia vaikeuksia. Lukiolaisista 65 prosenttia piti lukionkäynnin kustannuksia kohtuullisina, eikä heillä tai heidän perheillään ollut taloudellisia vaikeuksia.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa koulutuksessa kustannukset vaihtelevat koulutusalan tai tutkinnon mukaan. Opetushallituksen selvityksessä kustannukset vaihtelivat 100 euron ja 780 euron välillä. Välittömästi koulutukseen liittyviä kustannuksia syntyi opiskelua varten hankittavista oppikirjoista ja muusta materiaalista. Osa henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitetuista työvälineistä, koneista ja laitteista jää koulutuksen päätyttyä opiskelijalle. Osassa perustutkintoja opinnot edellyttävät tietokoneen hankintaa, tällöin kustannukset nousevat yli 1000 euroon.

Suomen ammattiin opiskelevien liitto SAKKI ry on toteuttanut vuosina 2015 ja 2017 Amisbarometri-kyselyn. Kysely on valtakunnallinen ja siihen vastasi 9638 opiskelijaa vuonna 2017. Amisbarometrissa on selvitetty muun muassa, kuinka paljon rahaa opiskelijat ovat käyttäneet opiskelussa tarvittaviin materiaaleihin ja välineisiin opintojensa aikana. Vuonna 2017 alle 20-vuotiaiden opiskelijoiden vastausten perusteella 0-200 euroa opiskelumateriaaleihin ja -välineisiin oli käyttänyt 57 % vastaajista ja 200-700 euroa 38 % opiskelijoista. Yli 700 euroa opiskelumateriaaleihin ja välineisiin oli käyttänyt 5 % vastaajista.

Amisbarometrissa opiskelijat, jotka olivat harkinneet keskeyttämistä, määrittivät taustalla olevia syitä. Näistä kolme tärkeintä oli vuonna 2017: ”nykyinen opintoala ei kiinnosta”, ”opiskelu ei kiinnosta” sekä ”en koe oloani hyväksi opiskeluryhmässäni”. Rahahuolet nousivat tuloksissa seitsemänneksi tärkeimmäksi syyksi (8 % vastanneista).

Yhteenveto Opetushallituksen selvityksestä

Opetushallituksen selvityksessä kerättyjen tietojen perusteella toisen asteen koulutuksesta välittömästi aiheutuvat kustannukset eivät yle-

sä näyttäytyä ensisijaisena koulutuksesta eroamisen syynä tai koulutautumisen esteenä. Opiskelun aikana merkittäviä kustannuksia aiheuttavat myös asuminen, koulumatkat ja harrastukset.

Opintojen keskeyttämisen taustalla on yleensä opiskelijan henkilökohtaisia syitä. Silloinkin kun opinnot keskeytyvät taloudellisista syistä, ei voida yksiselitteisesti päätellä, onko kyseessä koulutuksesta välittömästi syntyvistä kustannuksista johtuva taloudellinen tilanne vai esimerkiksi perheen tai opiskelijan yleisestä taloudellisesta tilanteesta tai taloudenhallinnan ongelmista.

Yhteiskunnan tarjoamat taloudelliset tukijärjestelmät auttavat osaltaan toisen asteen opiskelijoita kustannusten kattamisessa. Opiskelijan ensisijaiset etuudet ovat opintoraha, asumislisä ja valtiontakaus opintolainaan. Perustoimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jota haetaan Kelasta. Sitä voi saada henkilö tai perhe, jonka tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin joka päiväisiin menoihin. Täysi-ikäinen opiskelija voi pääsääntöisesti saada perustoimeentulotukea vasta sen jälkeen, kun hän on nostanut opintolainan. Alaikäisen opiskelijan ei tarvitse nostaa opintolainaa saadakseen toimeentulotukea.

Tarvittaessa opiskelija voi hakea toisen asteen tutkinnosta aiheutuviin erityisiin menoihin täydentävää toimeentulotukea kunnan sosiaalitoimesta. Tämän harkinnanvaraisen tuen heikkoutena on päätösten kirjavuus kuntien välillä sekä taloudellisen tuen riittämättömyys koko opintojen ajalle. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea voi saada vasta sen jälkeen, kun on hakenut perustoimeentulotukea Kelasta.

Oppimateriaalin lainaaminen ja kierrättäminen

Yksi ratkaisu voisi olla kehittää kirjastojen palveluja siten, että niistä voisi lainata lukion oppikirjoja. Haasteena tässä on oppikirjojen suuri määrä, jotta niillä voitaisiin tyydyttää lukiolaisten kurssikirjatarpeet huomioiden myös ruotsinkielinen oppimateriaali. Lisäksi lukion oppikirjojen kysyntä on hyvin kausiluonteista ja neljän viikon laina-aika ei palvele lukiolaisten tarpeita. Monet oppikirjat ovat samalla myös harjoituskirjoja, jolloin opiskelijat tekevät tehtäviä suoraan kirjoihin. Mikäli oppikirjojen käytössä edellytettäisiin yhteneväisyyttä, häviäisi tällöin opettajien pedagoginen vapaus valita oman oppiaineensa oppimista parhaiten tukevat oppimateriaalit. Monet opettajat käyttävät tällä hetkellä opetuksessaan rinnakkain kirjoja sekä sähköisiä materiaaleja.

Mikäli oppikirjojen lainaaminen tapahtuisi oppilaitoksissa, edellyttää se lisähenkilöstön palkkaamista lainausjärjestelmän ylläpitämiseen sekä materiaalin kuljettamiseen ja jakamiseen. Kasvatus- ja koulutuslautakunta katsoo, että oppilaitosten perustehtävänä ei ole toimia oppikirjojen jakelijana.

Lukion ja ammatillisen koulutuksen oppikirjojen ostaminen uutena tai käytettynä on hyvin organisoitu valtakunnallisen Jamera Oyn kautta. Valikoimaan kuuluvat myös laskimet, opiskelutarvikkeet ja digituotteet. Jameran toimipisteitä on Helsingissä kaksi ja tuotteita voi ostaa myös verkkokaupasta. Jameran etu opiskelijalle on siinä, että se ostaa käytettyjä oppikirjoja takaisin ympäri vuoden. Suomen Lukiolaisten Liiton laskelman mukaan opiskelija voi säästää oppikirjakustannuksissaan 500–700 euroa, jos hän hankkii kaikki oppikirjat käytettyinä.

Osassa lukioita opiskelijakunnat järjestävät jaksojen vaihtuessa kirjatoreja. Opiskelijat myös kierrättävät oppilaitoksen sisällä ja kaveripiirissä oppikirjoja keskenään.

Opiskelun välineiden aiheuttamat kustannukset Helsingin kaupungille

Alla esimerkkilaskemat, joissa molemmissa mukana kaupungin, yksityisten sekä valtion oppilaitosten helsinkiläiset ensimmäisen vuoden opiskelijat (kotikunta väestörekisterissä Helsinki). Lukiokoulutuksen kustannukset on laskettu 2500 euroa/opiskelija ja ammatillisen koulutuksen kustannukset 1000 euroa/opiskelija. Opiskelijamäärät on poimittu Tilastokeskuksen aineistosta vuodelta 2016. Lukio-opiskelijoista on poistettu aikuislukioiden opiskelijat. Ammatillisen koulutuksen osalta kohderyhmä on rajattu 16–20-vuotiaisiin Opetushallituksen selvityksen mukaisesti.

Helsinkiläiset opiskelijat

Lukio-opiskelijoita 3590, joista

- 3259 opiskelee Helsingissä

- 295 muualla

Yhteensä 3590 x 2500 euroa

9 milj. euroa

Amm.opiskelijoita 2456, joista

- 1993 opiskelee Helsingissä

- 463 muualla

Yhteensä 2456 x 1000 euroa

2,5 milj. euroa

Kustannukset helsinkiläisille

11,5 milj. euroa

Kasvatus- ja koulutuslautakunta kiinnittää huomiota siihen, että mikäli päätös maksaa opiskelun välineet koskisi ainoastaan helsinkiläisiä nuoria (kotikunta Helsinki), asettaisi se opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan oppilaitoksissa. Päätöstä tehtäessä on huomioitava myös ulkopaikkakuntalaiset opiskelijat, jotka opiskelevat Helsingissä sijaitsevissa

oppilaitoksissa. Alla kustannuslaskelma perustuen Tilastokeskuksen 2016 aineistoon.

Ulkopaikkakuntalaiset opiskelijat

- 2755 lukioissa	6,9 milj. euroa
- 1072 amm.oppilaitoksissa	1 milj. euroa
Kustannukset ulkopaikkak.	7,9 milj. euroa

Kaikki kustannukset yhteensä 19,4 milj. euroa

Kustannuksia voidaan tarkastella myös Opetushallituksen selvityksen perusteella, jossa 35 prosentilla lukiolaisista tai heidän perheistään oli taloudellisia vaikeuksia hankkia opiskelun välineitä. Mikäli taloudellinen tuki kohdistettaisiin tarveharkintaisesti tälle kohderyhmälle, olisivat lukiokoulutuksen opiskelun välineiden aiheuttamat kustannukset noin 3 miljoonaa vuosittain.

Ammatillisen koulutuksen opiskelun välineiden aiheuttamia kustannuksia ei kysyty vastaavalla tavalla Opetushallituksen selvityksessä. Amisbarometrin 2017 vastausten mukaan suurin osa vastaajista (57 %) oli käyttänyt alle 200 euroa opiskelumateriaaleihin ja -välineisiin. Ainoastaan kahdeksan prosenttia vastaajista ilmoitti keskeyttämisen syyksi rahahuolet.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta toteaa, että mikäli Helsingin kaupunki varautuu maksamaan kaikille helsinkiläisille sekä Helsingissä opiskeleville nuorille toisen asteen maksuttoman koulutuksen, houkuttelee se jatkossa yhä enemmän opiskelijoita Helsinkiin, jolloin toisen asteen koulutuskustannukset kasvavat.

Helsingin nuorisoneuvosto on ottanut kantaa toisen asteen koulutuksen kustannusten vähentämiseen digitalisaatiota hyödyntämällä. Kannanotossa (liite 2), todetaan seuraavaa: "Fyysisten, paperisten kirjojen merkitystä koulutuksessa ei saa unohtaa, mutta Helsingin tulee silti löytää uusi suunta ja hyödyntää sähköisiä kirjoja ja alustoja. Sähköiset ratkaisut ovat usein halvempia ja ympäristöystävällisempiä."

Kasvatus- ja koulutuslautakunta pitää tärkeänä, että jokaisella nuorella on tasavertaiset mahdollisuudet toisen asteen koulutukseen. Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa valtakunnallisten ratkaisujen etsimistä nuorten koulutuksen turvaamiseksi. Yksi näistä on valtion budjettiriihesä keväällä tehty päätös maksaa vähävaraisille opiskelijoille opintotuen yhteydessä 46 euroa kuukaudessa oppimateriaalilisää. Oppimateriaalilisää tullaan opetusministeriön mukaan maksamaan yksin asuville 16-

ja 17-vuotiaille sekä vanhempiensa luona asuville alle 20-vuotiaille, mikäli vanhempien yhteenlasketut tulot ovat alle 40 950 euroa vuodessa.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta toteaa, että mikäli Helsingin kaupunki varautuu maksamaan kaikille helsinkiläisille nuorille sekä Helsingissä opiskeleville nuorille toisen asteen maksuttoman koulutuksen, ovat kustannukset 19,4 miljoonaa vuosittain.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa maksuttomia oppimateriaaleja ja työvälineitä toiselle asteelle ja ehdottaa, että tätä tavoitetta kohden edetään ja se huomioidaan tulevissa budjettineuvotteluissa. Maksuttomuuteen siirtymisen aikataulu määräytyy budjettineuvotteluissa myönnettävän rahoituksen perusteella.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta velvoittaa kasvatuksen ja koulutuksen toimialan yhdessä sosiaali- ja terveystoimialan kanssa etsimään ratkaisuja, jotta kenenkään opiskelu lukiossa tai Stadin ammattiopistossa ei jää kiinni taloudellisista syistä, ja keinoja oppimateriaalikustannusten kompensoimiseen.

Lapsivaikutusten arviointi

Opetushallituksen selvityksen mukaan toisen asteen koulutuksesta välittömästi aiheutuvat kustannukset eivät yleensä näyttäydy ensisijaisena koulutuksesta eroamisen syynä tai kouluttautumisen esteenä. Vastaavaa selvitystä helsinkiläisten nuorten tilanteesta ei ole tehty. Joka tapauksessa opiskelussa tarvittavan taloudellisen tuen tarve koskee vain osaa helsinkiläisistä nuorista, ei koko ikäluokkaa.

Mikäli kaikille helsinkiläisille sekä Helsingissä sijaitsevista oppilaitoksissa opiskeleville nuorille varataan erillinen määräraha opiskelun välineisiin, on haasteena varmistaa määrärahan käyttö juuri kyseiseen tarkoitukseen.

Yhteishaun yhteydessä on keskeistä tiedottaa lukio-opintojen ja ammatillisen koulutuksen todellisista kustannuksista ja siitä, että opiskelun välineisiin on mahdollista saada tukea. Perheen taloudellinen tilanne ei saa määrittellä nuoren koulutusvalintaa peruskoulun jälkeen.

Käsittely

Vastaehdotus:

Ville Jalovaara: Liitetään lausuntoon ennen kohtaa 27 (Lapsivaikutusten arviointi) seuraava lisäys:

Helsinki korvaa tai muutoin järjestää Helsingissä sijaitsevien lukioden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille maksuttomat oppimateriaalit

ja työvälineet sekä korvaa kansallisten kokeiden kustannukset kuluvan valtuustokauden aikana.

Ensimmäisessä vaiheessa syyslukukauden 2019 alusta alkaen lopetetaan mahdollisten opiskelijoilta perittyjen maksujen tai korvausten perintä, ja kaikissa tapauksissa oppilaitos hankkii opiskeluvälineet, jotka työsuhteessa kuuluvat työnantajan kustannettaviksi. Lisäksi tarkoitukseen käytetään noin kolmannes kokonaisuuden toteuttamiseksi tarvittavista määrärahoista. Lisäksi tehdään kaikki ne toimenpiteet, joilla lyhyellä aikavälillä voidaan oppimateriaalikustannuksia alentaa.

Syyslukukauden 2020 alusta alkaen toteutetaan maksuttomien oppimateriaalien ja työvälineiden sekä kansallisten kokeiden kustannusten korvaaminen kokonaisuudessaan.

Kannattaja: Johanna Laisaari

Vastaehdotus:

Vesa Korkkula: Lisätään kohtaan 26.

"Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa maksuttomia oppimateriaaleja ja työvälineitä toiselle asteelle ja ehdottaa, että tätä tavoitetta kohden edetään ja se huomioidaan tulevissa budjettineuvotteluissa. Maksuttomuuteen siirtymisen aikataulu määräytyy budjettineuvotteluissa myönnettävän rahoituksen perusteella."

Kannattaja: Otso Kivekäs

Vastaehdotus:

Pia Pakarinen: Lisätään uusi kappale lausunnon loppuun:

Kasvatus- ja koulutuslautakunta velvoittaa kasvatuksen ja koulutuksen toimialan yhdessä sosiaali- ja terveystoimialan kanssa etsimään ratkaisuja, jotta kenenkään opiskelu lukiossa tai Stadin ammattiopistossa ei jää kiinni taloudellisista syistä, ja keinoja oppimateriaalikustannusten kompensoimiseen.

Kannattaja: Dani Niskanen

Kasvatus- ja koulutuslautakunta päätti yksimielisesti hyväksyä Pia Pakarisen tekemän ja Dani Niskasen kannattaman vastaehdotuksen.

1 äänestys

JAA-ehdotus: Liitetään lausuntoon ennen kohtaa 27 (Lapsivaikutusten arviointi) seuraava lisäys: Helsinki korvaa tai muutoin järjestää Helsingissä sijaitsevien lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille maksuttomat oppimateriaalit ja työvälineet sekä korvaa kansallisten ko-

keiden kustannukset kuluvan valtuustokauden aikana. Ensimmäisessä vaiheessa syyslukukauden 2019 alusta alkaen lopetetaan mahdollisten opiskelijoilta perittyjen maksujen tai korvausten perintä, ja kaikissa tapauksissa oppilaitos hankkii opiskeluvälineet, jotka työsuhteessa kuuluvat työnantajan kustannettaviksi. Lisäksi tarkoitukseen käytetään noin kolmannes kokonaisuuden toteuttamiseksi tarvittavista määrärahoista. Lisäksi tehdään kaikki ne toimenpiteet, joilla lyhyellä aikavälillä voidaan oppimateriaalikustannuksia alentaa. Syyslukukauden 2020 alusta alkaen toteutetaan maksuttomien oppimateriaalien ja työvälineiden sekä kansallisten kokeiden kustannusten korvaaminen kokonaisuudessaan.

Ei-ehdotus: Lisätään kohtaan 26. "Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa maksuttomia oppimateriaaleja ja työvälineitä toiselle asteelle ja ehdottaa, että tätä tavoitetta kohden edetään ja se huomioidaan tulevissa budjettineuvotteluissa. Maksuttomuuteen siirtymisen aikataulu määräytyy budjettineuvotteluissa myönnettävän rahoituksen perusteella."

Jaa-äännet: 2

Ville Jalovaara, Johanna Laisaari

Ei-äännet: 8

Fatim Diarra, Martina Harms-Aalto, Emma Kari, Otso Kivekäs, Pia Kopra, Vesa Korkkula, Petra Malin, Mirita Saxberg

Tyhjä: 2

Dani Niskanen, Pia Pakarinen

Poissa: 1

Ted Apter

Suoritettussa äänestyksessä Vesa Korkkulan vastaehdotus voitti Ville Jalovaaran vastaehdotuksen äänin 8–2. Tyhjää äänesti 2. Poissa 1.

2 äänestys

JAA-ehdotus: Esityksen mukaan

Ei-ehdotus: Lisätään kohtaan 26. "Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa maksuttomia oppimateriaaleja ja työvälineitä toiselle asteelle ja ehdottaa, että tätä tavoitetta kohden edetään ja se huomioidaan tulevissa budjettineuvotteluissa. Maksuttomuuteen siirtymisen aikataulu määräytyy budjettineuvotteluissa myönnettävän rahoituksen perusteella."

Jaa-äännet: 5

Martina Harms-Aalto, Pia Kopra, Dani Niskanen, Pia Pakarinen, Mirita Saxberg

Ei-äännet: 7

Fatim Diarra, Ville Jalovaara, Emma Kari, Otso Kivekäs, Vesa Korkkula, Johanna Laisaari, Petra Malin

Tyhjä: 0

Poissa: 1

Ted Apter

Suoritettuna äänestyksessä Vesa Korkkulan vastaehdotus voitti esittelijän ehdotuksen äänin 7– 5. Poissa 1.

Esittelijä

kasvatuksen ja koulutuksen toimialajohtaja
Liisa Pohjolainen

Lisätiedot

Ulla Juhanko, koulutussuunnittelija, puhelin: 310 86469
ulla.juhanko(a)hel.fi

Arja Kukkonen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön johtaja, puhelin: 310 86850

arja.kukkonen(a)hel.fi

Niclas Grönholm, ruotsinkielisen palvelukokonaisuuden johtaja, puhelin: 310 86225
niclas.gronholm(a)hel.fi

Liitteet

- 1 OPH Toisen asteen koulutuskustannuksia koskeva selvitys
- 2 Nuorisoneuvoston lausunto Toisen asteen koulutuksen kustannusten vähentäminen

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano

Lausuntoehdotus

Kasvatus- ja koulutuslautakunta antaa kaupunginhallitukselle seuraavan lausunnon:

Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi 9.10.2017 Opetushallitukselle tehtäväksi selvittää lukiosta ja ammatillisesta koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia opiskelijoille ja heidän perheilleen (OKM/8/591/2017). Tavoitteena oli arvioida koulutuksen oppimateriaalien, työvälineiden ja kansallisten kokeiden aiheuttamia kustannuksia opiskelijoille sekä laatia arvio opiskelijoiden määrästä, joille lukiokoulutuksesta tai ammatillisesta koulutuksesta aiheutuvat kustannukset ovat muodostuneet tai voivat muodostua kouluttautumisen esteeksi. Lisäksi tavoitteena oli kuvata nykyiset tukijärjestelmät, joiden kautta opiskelijan on tällä hetkellä mahdollista saada tukea opintoihin.

Alla oleva lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kustannusten tarkastelu sekä kohderyhmän laajuuden arviointi, joille korkeat opiskelukustannukset voivat olla este kouluttautumiselle perustuu Opetushallituksen julkaisuun, Toisen asteen koulutuksen koulutuskustannuksia koskeva selvitys (liite 1).

Lukiokoulutus

Lukiokoulutukseen liittyviä kustannuksia on selvitetty seuraavista näkökulmista: oppikirjat ja muu opiskelumateriaali, kannettava tietokone, laskimet ja ohjelmistolisenssit, ylioppilastutkinnosta aiheutuvat kustannukset sekä lukion opetussuunnitelmasta ja toimintakulttuurista aiheutuvat kustannukset.

Opetushallituksen selvityksen mukaan lukio-opintoihin liittyvät välttämättömät kustannukset ovat keskimäärin 2500 euroa, kun opiskelussa käyttökelpoisen kannettavan tietokoneen hinnaksi arvioidaan 600 euroa. Mikäli opiskelijalla ei ole mahdollista hankkia omaa tietokonetta, lukiosta saa tarvittaessa tietokoneen lainaksi. Käytettyjen oppikirjojen hyödyntäminen on laajaa ja sillä voi merkittävästi pienentää kustannuksia.

Digitaalisten materiaalien käyttöön ottaminen ei näytä merkittävästi vähentävän kokonaiskustannuksia, koska niitä ei voi hankkia käytettyinä. Useimmat ylioppilaskirjoituksissa käytettävät ohjelmat ovat avoimen lähdekoodin maksuttomia ohjelmia. Ne ovat siten käytettävissä Abittikoejärjestelmässä ja vapaasti opiskelijoiden käytössä oppitunneilla. Osa käytettävistä ohjelmista on kaupallisia ja näiden ohjelmien käyttäminen oppitunneilla edellyttää, että opiskelijat ostavat ohjelmien lisenssit. Ohjelmien toimittajat tarjoavat lukiolaisille kolmenlaisia lisenssejä: vuosilisenssejä, pysyviä tai kolmen vuoden lisenssejä.

Opetushallituksen selvityksessä lukiolaiset jaettiin taloudellisen tilanteen mukaan kolmeen ryhmään. Yhteensä 35 prosentilla lukiolaisista tai heidän perheistään oli taloudellisia vaikeuksia. Heistä 17 prosentilla, eli yhteensä kaikista lukiolaisista 6 prosentilla, oli merkittäviä taloudellisia vaikeuksia. Lukiolaisista 65 prosenttia piti lukionkäynnin kustannuksia kohtuullisina, eikä heillä tai heidän perheillään ollut taloudellisia vaikeuksia.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa koulutuksessa kustannukset vaihtelevat koulutusalan tai tutkinnon mukaan. Opetushallituksen selvityksessä kustannukset vaihtelivat 100 euron ja 780 euron välillä. Välittömästi koulutukseen liittyviä kustannuksia syntyi opiskelua varten hankittavista oppikirjoista ja muusta materiaalista. Osa henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitetuista

työvälineistä, koneista ja laitteista jää koulutuksen päätyttyä opiskelijalle. Osassa perustutkintoja opinnot edellyttävät tietokoneen hankintaa, tällöin kustannukset nousevat yli 1000 euroon.

Suomen ammattiin opiskelevien liitto SAKKI ry on toteuttanut vuosina 2015 ja 2017 Amisbarometri-kyselyn. Kysely on valtakunnallinen ja siihen vastasi 9638 opiskelijaa vuonna 2017. Amisbarometrissa on selvitetty muun muassa, kuinka paljon rahaa opiskelijat ovat käyttäneet opiskelussa tarvittaviin materiaaleihin ja välineisiin opintojensa aikana. Vuonna 2017 alle 20-vuotiaiden opiskelijoiden vastausten perusteella 0-200 euroa opiskelumateriaaleihin ja -välineisiin oli käyttänyt 57 % vastaajista ja 200–700 euroa 38 % opiskelijoista. Yli 700 euroa opiskelumateriaaleihin ja välineisiin oli käyttänyt 5 % vastaajista.

Amisbarometrissa opiskelijat, jotka olivat harkinneet keskeyttämistä, määrittivät taustalla olevia syitä. Näistä kolme tärkeintä oli vuonna 2017: ”nykyinen opintoala ei kiinnosta”, ”opiskelu ei kiinnosta” sekä ”en koe oloani hyväksi opiskeluryhmässäni”. Rahahuolet nousivat tuloksissa seitsemänneksi tärkeimmäksi syyksi (8 % vastanneista).

Yhteenveto Opetushallituksen selvityksestä

Opetushallituksen selvityksessä kerättyjen tietojen perusteella toisen asteen koulutuksesta välittömästi aiheutuvat kustannukset eivät yleensä näyttäytyä ensisijaisena koulutuksesta eroamisen syynä tai koulutautumisen esteenä. Opiskelun aikana merkittäviä kustannuksia aiheuttavat myös asuminen, koulumatkat ja harrastukset.

Opintojen keskeyttämisen taustalla on yleensä opiskelijan henkilökohtaisia syitä. Silloinkin kun opinnot keskeytyvät taloudellisista syistä, ei voida yksiselitteisesti päätellä, onko kyseessä koulutuksesta välittömästi syntyvistä kustannuksista johtuva taloudellinen tilanne vai esimerkiksi perheen tai opiskelijan yleisestä taloudellisesta tilanteesta tai taloudenhallinnan ongelmista.

Yhteiskunnan tarjoamat taloudelliset tukijärjestelmät auttavat osaltaan toisen asteen opiskelijoita kustannusten kattamisessa. Opiskelijan ensisijaiset etuudet ovat opintoraha, asumislisä ja valtiontakaus opintolainaan. Perustoimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jota haetaan Kelasta. Sitä voi saada henkilö tai perhe, jonka tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin joka päiväisiin menoihin. Täysi-ikäinen opiskelija voi pääsääntöisesti saada perustoimeentulotukea vasta sen jälkeen, kun hän on nostanut opintolainan. Alaikäisen opiskelijan ei tarvitse nostaa opintolainaa saadakseen toimeentulotukea.

Tarvittaessa opiskelija voi hakea toisen asteen tutkinnosta aiheutuviin erityisiin menoihin täydentävää toimeentulotukea kunnan sosiaalitoi-

mesta. Tämän harkinnanvaraisen tuen heikkoutena on päätösten kirjavuus kuntien välillä sekä taloudellisen tuen riittämättömyys koko opintojen ajalle. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea voi saada vasta sen jälkeen, kun on hakenut perustoimeentulotukea Kelasta.

Oppimateriaalin lainaaminen ja kierrättäminen

Yksi ratkaisu voisi olla kehittää kirjastojen palveluja siten, että niistä voisi lainata lukion oppikirjoja. Haasteena tässä on oppikirjojen suuri määrä, jotta niillä voitaisiin tyydyttää lukiolaisten kurssikirjatarpeet huomioiden myös ruotsinkielinen oppimateriaali. Lisäksi lukion oppikirjojen kysyntä on hyvin kausiluonteista ja neljän viikon laina-aika ei palvele lukiolaisten tarpeita. Monet oppikirjat ovat samalla myös harjoituskirjoja, jolloin opiskelijat tekevät tehtäviä suoraan kirjoihin. Mikäli oppikirjojen käytössä edellytettäisiin yhteneväisyyttä, häviäisi tällöin opettajien pedagoginen vapaus valita oman oppiaineensa oppimista parhaiten tukevat oppimateriaalit. Monet opettajat käyttävät tällä hetkellä opetuksessaan rinnakkain kirjoja sekä sähköisiä materiaaleja.

Mikäli oppikirjojen lainaaminen tapahtuisi oppilaitoksissa, edellyttää se lisähenkilöstön palkkaamista lainausjärjestelmän ylläpitämiseen sekä materiaalin kuljettamiseen ja jakamiseen. Kasvatus- ja koulutuslautakunta katsoo, että oppilaitosten perustehtävänä ei ole toimia oppikirjojen jakelijana.

Lukion ja ammatillisen koulutuksen oppikirjojen ostaminen uutena tai käytettynä on hyvin organisoitu valtakunnallisen Jamera Oyn kautta. Valikoimaan kuuluvat myös laskimet, opiskelutarvikkeet ja digituotteet. Jameran toimipisteitä on Helsingissä kaksi ja tuotteita voi ostaa myös verkkokaupasta. Jameran etu opiskelijalle on siinä, että se ostaa käytettyjä oppikirjoja takaisin ympäri vuoden. Suomen Lukiolaisten Liiton laskelman mukaan opiskelija voi säästää oppikirjakustannuksissaan 500–700 euroa, jos hän hankkii kaikki oppikirjat käytettyinä.

Osassa lukioita opiskelijakunnat järjestävät jaksojen vaihtuessa kirjatoreja. Opiskelijat myös kierrättävät oppilaitoksen sisällä ja kaveripiirissä oppikirjoja keskenään.

Opiskelun välineiden aiheuttamat kustannukset Helsingin kaupungille

Alla esimerkkilaskemat, joissa molemmissa mukana kaupungin, yksityisten sekä valtion oppilaitosten helsinkiläiset ensimmäisen vuoden opiskelijat (kotikunta väestörekisterissä Helsinki). Lukiokoulutuksen kustannukset on laskettu 2500 euroa/opiskelija ja ammatillisen koulutuksen kustannukset 1000 euroa/opiskelija. Opiskelijamäärät on poimitu Tilastokeskuksen aineistosta vuodelta 2016. Lukio-opiskelijoista on poistettu aikuislukioiden opiskelijat. Ammatillisen koulutuksen osalta

kohderyhmä on rajattu 16–20-vuotiaisiin Opetushallituksen selvityksen mukaisesti.

Helsingiläiset opiskelijat

Lukio-opiskelijoita 3590, joista

- 3259 opiskelee Helsingissä

- 295 muualla

Yhteensä 3590 x 2500 euroa

9 milj. euroa

Amm.opiskelijoita 2456, joista

- 1993 opiskelee Helsingissä

- 463 muualla

Yhteensä 2456 x 1000 euroa

2,5 milj. euroa

Kustannukset helsingiläisille

11,5 milj. euroa

Kasvatus- ja koulutuslautakunta kiinnittää huomiota siihen, että mikäli päätös maksaa opiskelun välineet koskisi ainoastaan helsingiläisiä nuoria (kotikunta Helsinki), asettaisi se opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan oppilaitoksissa. Päätöstä tehtäessä on huomioitava myös ulkopaikkakuntalaiset opiskelijat, jotka opiskelevat Helsingissä sijaitsevilla oppilaitoksissa. Alla kustannuslaskelma perustuen Tilastokeskuksen 2016 aineistoon.

Ulkopaikkakuntalaiset opiskelijat

- 2755 lukioissa

6,9 milj. euroa

- 1072 amm.oppilaitoksissa

1 milj. euroa

Kustannukset ulkopaikkak.

7,9 milj. euroa

Kaikki kustannukset yhteensä

19,4 milj. euroa

Kustannuksia voidaan tarkastella myös Opetushallituksen selvityksen perusteella, jossa 35 prosentilla lukiolaisista tai heidän perheistään oli taloudellisia vaikeuksia hankkia opiskelun välineitä. Mikäli taloudellinen tuki kohdistettaisiin tarveharkintaisesti tälle kohderyhmälle, olisivat lukiokoulutuksen opiskelun välineiden aiheuttamat kustannukset noin 3 miljoonaa vuosittain.

Ammatillisen koulutuksen opiskelun välineiden aiheuttamia kustannuksia ei kysyty vastaavalla tavalla Opetushallituksen selvityksessä. Amis-

barometrin 2017 vastausten mukaan suurin osa vastaajista (57 %) oli käyttänyt alle 200 euroa opiskelumateriaaleihin ja -välineisiin. Ainoastaan kahdeksan prosenttia vastaajista ilmoitti keskeyttämisen syyksi rahahuolet.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta toteaa, että mikäli Helsingin kaupunki varautuu maksamaan kaikille helsinkiläisille sekä Helsingissä opiskeleville nuorille toisen asteen maksuttoman koulutuksen, houkuttelee se jatkossa yhä enemmän opiskelijoita Helsinkiin, jolloin toisen asteen koulutuskustannukset kasvavat.

Helsingin nuorisoneuvosto on ottanut kantaa toisen asteen koulutuksen kustannusten vähentämiseen digitalisaatiota hyödyntämällä. Kannanotossa (liite 2), todetaan seuraavaa: "Fyysisten, paperisten kirjojen merkitystä koulutuksessa ei saa unohtaa, mutta Helsingin tulee silti löytää uusi suunta ja hyödyntää sähköisiä kirjoja ja alustoja. Sähköiset ratkaisut ovat usein halvempia ja ympäristöystävällisempiä."

Kasvatus- ja koulutuslautakunta pitää tärkeänä, että jokaisella nuorella on tasavertaiset mahdollisuudet toisen asteen koulutukseen. Kasvatus- ja koulutuslautakunta kannattaa valtakunnallisten ratkaisujen etsimistä nuorten koulutuksen turvaamiseksi. Yksi näistä on valtion budjettiriihesä keväällä tehty päätös maksaa vähävaraisille opiskelijoille opintotuen yhteydessä 46 euroa kuukaudessa oppimateriaalilisää. Oppimateriaalilisää tullaan opetusministeriön mukaan maksamaan yksin asuville 16- ja 17-vuotiaille sekä vanhempiansa luona asuville alle 20-vuotiaille, mikäli vanhempien yhteenlasketut tulot ovat alle 40 950 euroa vuodessa.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta toteaa, että mikäli Helsingin kaupunki varautuu maksamaan kaikille helsinkiläisille nuorille sekä Helsingissä opiskeleville nuorille toisen asteen maksuttoman koulutuksen, ovat kustannukset 19,4 miljoonaa vuosittain.

Lapsivaikutusten arviointi

Opetushallituksen selvityksen mukaan toisen asteen koulutuksesta välittömästi aiheutuvat kustannukset eivät yleensä näyttäyty ensisijaisena koulutuksesta eroamisen syynä tai kouluttautumisen esteenä. Vastaavaa selvitystä helsinkiläisten nuorten tilanteesta ei ole tehty. Joka tapauksessa opiskelussa tarvittavan taloudellisen tuen tarve koskee vain osaa helsinkiläisistä nuorista, ei koko ikäluokkaa.

Mikäli kaikille helsinkiläisille sekä Helsingissä sijaitsevissa oppilaitoksissa opiskeleville nuorille varataan erillinen määräraha opiskelun välineisiin, on haasteena varmistaa määrärahan käyttö juuri kyseiseen tarkoitukseen.

Yhteishaun yhteydessä on keskeistä tiedottaa lukio-opintojen ja ammatillisen koulutuksen todellisista kustannuksista ja siitä, että opiskelun välineisiin on mahdollista saada tukea. Perheen taloudellinen tilanne ei saa määrittellä nuoren koulutusvalintaa peruskoulun jälkeen.

Esittelijän perustelut

Kaupunginhallitus on pyytänyt kasvatus- ja koulutuslautakunnalta lausuntoa 21.6.2018 mennessä sosiaalidemokraattisen valtuustoryhmän ryhmäaloitteesta maksuttomista opiskelun välineistä toisen asteen opiskelijoille Helsingissä.

Esittelijä

kasvatuksen ja koulutuksen toimialajohtaja
Liisa Pohjolainen

Lisätiedot

Ulla Juhanko, koulutussuunnittelija, puhelin: 310 86469
ulla.juhanko(a)hel.fi

Arja Kukkonen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön johtaja, puhelin: 310 86850

arja.kukkonen(a)hel.fi

Niclas Grönholm, ruotsinkielisen palvelukokonaisuuden johtaja, puhelin: 310 86225
niclas.gronholm(a)hel.fi

Liitteet

- 1 OPH Toisen asteen koulutuskustannuksia koskeva selvitys
- 2 Nuorisoneuvoston lausunto Toisen asteen koulutuksen kustannusten vähentäminen

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano

Päätöshistoria

Kasvatus- ja koulutuslautakunta 29.05.2018 § 113

HEL 2018-002596 T 00 00 03

Lausunto

Kasvatus- ja koulutuslautakunta päätti jättää asian pöydälle seuraavaan kokoukseen.

Käsittely

29.05.2018 Pöydälle

19.06.2018

Pöydällepanoehdotus:

Ville Jalovaara: Lautakunta jättää asian pöydälle seuraavaan kokoukseen.

Kasvatus- ja koulutuslautakunta päätti yksimielisesti jättää asian pöydälle Ville Jalovaaran ehdotuksesta.

Esittelijä

kasvatuksen ja koulutuksen toimialajohtaja
Liisa Pohjolainen

Lisätiedot

Ulla Juhanko, koulutussuunnittelija, puhelin: 310 86469
ulla.juhanko(a)hel.fi

Arja Kukkonen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön johtaja, puhelin: 310 86850

arja.kukkonen(a)hel.fi

Niclas Grönholm, ruotsinkielisen palvelukokonaisuuden johtaja, puhelin: 310 86225
niclas.gronholm(a)hel.fi